

فرهنگ سازی و ترویج اکوتوریسم، گامی در جهت دستیابی به توسعه پایدار

مهداد کرمی^۱، دکتر علی خاکساری رفسنجانی^۲ حبیبه قانع^۳

چکیده

بررسی جغرافیای ایران و نیز امکان سنجی جاذبه های اکوتوریستی قابل سرمایه گذاری در کشور ما بیانگر آن است که "اکوتوریسم" در ایران یک منبع اقتصادی کم نظیر، مستعد و البته رها شده و به حال خود است. یکی از ارکان اصلی اکوتوریسم پایدار، حفاظت از سامانه زیستی است. از آن جا که اکوتوریسم، فرهنگ محلی را نیز سامانه ی زیستی در نظر می گیرد، توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی جوامع مقصد، در هر گونه برنامه ریزی اکوتوریستی ضرورتی انکار ناپذیر است. از این رو این پژوهش بر آن است با بررسی مبانی و ارکان اکوتوریسم پایدار، گامی کوچک در جهت تحقق گسترش صنعت گردشگری در کشور برداشته باشد. نوع تحقیق کاربردی- توسعه ای و روش بررسی آن توصیفی- تحلیلی می باشد. نتایج این تحقیق نشان می دهد که اکوتوریسم به رغم توسعه شتابان آن طی حدود ۱۵ سال گذشته، هنوز در سطح کشورمان ایران با موانع و مشکلات فراوانی روبه رو است. این مشکلات شامل روشن نبودن تعریف، محصول، سیاستگذاری و برنامه ریزی در زمینه اکوتوریسم می باشد.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، فرهنگ سازی، جوامع محلی، کشور ایران

^۱ نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی توسعه منطقه ای دانشگاه علامه طباطبائی karami2888@yahoo.com

^۲ دانشیار گروه برنامه ریزی شهری و منطقه ای دانشگاه علامه طباطبائی

^۳ کارشناس ارشد پژوهشگردانشگاه آزاد واحد تهران-شمال

مقدمه

صنعت گردشگری بعنوان بزرگترین و متنوع ترین صنعت در دنیای معاصر، به عنوان اصلی ترین منبع درآمد بسیاری از کشورها بدل گشته است. اکوتوریسم یکی از اشکال بسیار پرطرفدار گردشگری بحساب می آید که امروزه با توجه به افزایش آگاهی های مردم از فواید و اثرات مثبت مشاهده و به دنبال آن کسب تجربه از محیط، اهمیت اکوتوریسم به عنوان یکی از مهمترین اشکال گردشگری، برجسته گشته است (خداییان و حداد، ۱۳۸۸). اکوتوریست هایی که همه ساله به مناطق طبیعی جذاب ایران مانند بیابان ها، جنگلها و ... سفر می کنند، علاوه بر مشاهده ی مناظر طبیعی، درس گرفتن از طبیعت و کسب تجربه، با تزریق پول و ایجاد اشتغال، به رفاه جامعه میزبان نیز یاری می رسانند. به بیانی دیگر، اکوتوریسم به تنوع زیستی ارزش اقتصادی می دهد. کشور ایران با برخورداری از پدیده های طبیعی بسیار، در صورت اعمال تمهیدات مدیریتی خاص، می تواند نقش چشمگیری را در جذب اکوتوریستها و در نتیجه رونق دادن به صنعت اکوتوریسم ایفا نماید.

تعاریف و مفاهیم اکوتوریسم

اکوتوریسم مفهومی است که همزمان با رشد سریع گردشگری طبیعی در ۲۰ سال گذشته در میان مجامع مسئول حفاظت از محیط و مردم ساکن در اطراف مناطق حفاظت شده، تکامل یافته است. به همین دلیل مسئولین محیط های حفاظت شده و مردم ساکن در این مناطق، منافع مشترک خود را در رشد آن یافته اند. اکوتوریسم سبب شده است که به اهداف حفاظت از محیط، درآمدزایی جوامع محلی و ایجاد یک تجارت جدید توجه شود (درام و مور، ۲۰۰۷).

برای اکوتوریسم تعاریف متعددی ارائه شده است که در اینجا به چند مورد اشاره می گردد:

سفر به طبیعت به نحوی که در عین حفاظت از اکوسیستم، به شان جوامع محلی نیز احترام گذارده شود. در این تعریف، علاوه بر منابع طبیعی، به ارزش های مردم محلی نیز توجه شده است و ضرورت ایجاد توازن بین منابع طبیعی، گردشگری، جامعه محلی و گردشگران مورد توجه قرار گرفته است (Tisdell, ۲۰۰۰).

اکوتوریسم یعنی مسافرت به مناطق طبیعی تقریبا دست نخورده با هدف یادگیری، تحسین و استفاده از مناظر طبیعی، حیات وحش و همچنین نموده های فرهنگی گذشته و حال مردم بومی (Ceballos, ۱۹۹۳).

تعریف جامعه بین المللی اکوتوریسم (IES) از اکوتوریسم عبارتست از: "اکوتوریسم مسافرتی است مسئولانه به نواحی طبیعی که ضمن محافظت از محیط زیست، به رفاه مردم محلی نیز کمک می کند . (Ecotourism.org/۲۰۰۹).

در تعریفی نسبتاً جامع، اکوتوریسم اینگونه بیان شده است (زاهدی، ۱۳۸۵):

اکوتوریسم عبارتست از مسافرت مسئولانه و مبتنی بر اصول پایداری به نواحی طبیعی به منظور بهره‌گیری معنوی و ارضای نیازهای روحی و روانی به گونه‌ای که با شناخت و کسب آگاهی و احترام به نظام ارزش‌های مردم محلی توأم باشد و به محافظت از نواحی طبیعی و ارتقای رفاه جامعه میزبان کمک کند. بنا بر آمارهای سازمان جهانی جهانگردی، رشد اکوتوریسم در مناطق مختلف، سالانه از ۱۰٪ تا ۳۰٪ متغیر است و شمار اکوتوریست‌ها حدود ۷٪ از کل گردشگران را تشکیل می‌دهد (WTO, 2010). بنابراین اکوتوریسم آینده‌ای پربرونق در صنعت گردشگری خواهد داشت و موجب ایجاد منافع چشمگیری برای جهانیان خواهد شد.

اکوتوریسم پایدار

در کنفرانس مربوط به "اجلاس زمین" در سال ۱۹۹۲، مفهوم "توسعه پایدار" اینگونه بیان شد (مستوفی، ۱۳۷۸): "توسعه گردشگری پایدار، نیازهای گردشگران فعلی و مناطق میزبان را برآورده و شانس آیندگان را حفظ و تقویت می‌کند. توسعه گردشگری پایدار، منجر به مدیریت منابع تمام مناطق به شیوه‌ای می‌شود که نیازهای اقتصادی و اجتماعی و زیبایی شناختی را برآورده و تعامل فرهنگی، فرایندهای اکولوژیکی، تنوع حیات و سیستم‌های حمایت از حیات حفظ می‌شود."

گردشگری‌ای که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد، یعنی به نیازهای فعلی اکوتوریست‌ها پاسخ دهد و به حفظ و بسط فرصت‌های اکوتوریستی برای آینده بپردازد و به جای صدمه زدن به اکولوژی در جهت پایداری آن تلاش بورد و به ارتقای معیشت مردم محلی کمک کند، "اکوتوریسم پایدار" خوانده می‌شود. در اکوتوریسم پایدار، انگیزه‌ی اصلی مسافرت به طبیعت، دیدار از جذابیت‌های یک منطقه شامل ویژگی‌های فیزیکی و فرهنگ بومی است و اکوتوریست پس از مشاهده‌ی جذابیت‌ها، بدون اینکه خللی در آنها وارد آورد و به تخریب آنها بپردازد، محل را ترک می‌کند. بدین ترتیب ضمن شناختن فرهنگ، سوابق تاریخی و نمادهای طبیعی منطقه، شان و جایگاه اکوسیستم را حفظ کرده و فرصت‌های اقتصادی و درآمدزایی را برای مردم محلی ایجاد می‌کند (زاهدی، ۱۳۸۵). یکی از ابعاد توسعه پایدار، حفاظت از محیط زیست است و در اکوتوریسم پایدار نیز برای حفاظت از منابع طبیعی تلاش می‌شود. برای تحقق اهداف توسعه پایدار نیاز به برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و راهبردی است که همزمان با توسعه اکوتوریسم بر حفظ منابع توجه داشته باشد و میراث جمعی بشریت را برای نسل‌های آینده محفوظ بدارد. یکی از اهداف توسعه اکوتوریسم پایدار، استمرار منافع بلندمدت می‌باشد که خود شامل دیدار از جذابیت‌های طبیعی منطقه و کسب تجربه از محیط بدون ایجاد خلل در آن و در نتیجه باقی‌گذاشتن محیط برای نسل آتی است. بنابراین اکوتوریسم پایدار یک رویکرد مدیریتی است که با توجه به هدف‌های ارزشی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی با همکاری و همیاری مسئولان و مردم جامعه از طریق وضع قوانین و مقررات مناسب و اعمال موثر آنها به طور مستقیم و غیر مستقیم به

حفظ طبیعت بیانجامد. سدلر^۳ در سال ۱۹۹۰ الگوی اکوتوریسم پایدار را ارائه کرد. وی در الگوی خود به سه دسته هدف های اساسی اشاره کرده است (زاهدی، ۱۳۸۵):

۱- هدف های اجتماعی

- تامین مزایای اجتماعی

- مشارکت در برنامه ریزی، آموزش و اشتغال

۲- هدف های اقتصادی

- مزایای اقتصادی برای جامعه محلی

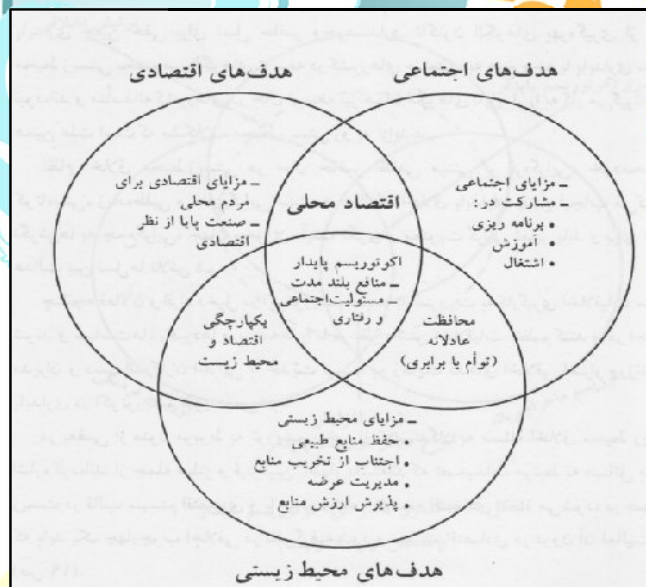
- پایایی اقتصادی صنعت

۳- هدف های زیست محیطی

- اجتناب از تخریب منابع

- مدیریت عرضه

- پذیرش ارزش منابع

وضع موجود فرهنگ سازی و ترویج اکوتوریسم در ایران

همان گونه که در مباحث پیشین اشاره شد، اکوتوریسم به رغم توسعه شتابانی که در سال های اخیر داشته، همچنان در سطح جهانی با موانعی چون نوپا بودن، روشن نبودن تعاریف و مفاهیم و مهمتر از همه مشکلات ناشی از عدم برنامه ریزی و سیاستگذاری جامع ملی مواجه است. تردیدی نیست که در فضای پر ابهام موجود، رویکرد به اکوتوریسم در ایران نیز جدای از رویکرد جهانی به این مقوله نوپا نیست. به سخن دیگر، در شرایطی که مبحث اکوتوریسم در صنعت گردشگری جهان، دوران "نوپایی" خود را سپری می نماید، در کشور ما رویکرد به این مقوله در مرحله "نوزائی" قرار دارد. قرار داشتن در این موقعیت از این حیث که فرصت بهره گیری از تجارب جهانی را در تدوین سند ملی اکوتوریسم کشور در اختیار ما قرار می دهد، به مثابه یک نقطه قوت قابل ارزیابی است. اما از حیث رشد پر شتاب اکوتوریسم رویکرد همه جانبه به این مقوله در سطح جهان و پیشرفت های که در این زمینه وجود داشته، برنامه ریزان، سیاستگذاران و مجریان کشور، در وضعیتی قرار دارند که ضرورتا می بایست با سرعت افزون تر از روند فوق، پاسخگوی نیازهای کنونی و آتی باشند.

در این راستا، در گام نخست، شناسایی عوامل و مولفه های موثر در توسعه فرهنگ و ترویج اکوتوریسم ضرورت دارد. سپس داشته های موجود می بایست مورد ارزیابی واقع بینانه قرار گیرد و در نهایت با بهره گیری از تجربه ها و توفیقات کشورهای دیگر و شناسائی خلاء های موجود، سندی راهبردی تنظیم شود که متضمن اهداف، خط مشی ها، سیاست ها و اقدامات اجرایی مشخص در حوزه فرهنگ سازی و ترویج باشد. (کرمی، ۱۳۷۸)

در یک طبقه بندی کلی مهمترین پیش نیازها در این بخش عبارتند از:

وضع قوانین تسهیل کننده و نهاد سازی در دولت

نهاد سازی در بخش های غیر دولتی

ایجاد زیر ساخت ها و خدمات پشتیبانی

آموزش و تجهیز کنشگران (دولتی و غیر دولتی)

آگاه سازی و اطلاع رسانی

کنترل و نظارت

سیاست های کلان یا استراتژی توسعه اکوتوریسم در حوزه فرهنگ سازی و ترویج
تضمین حفاظت از طبیعت، فرهنگ های بومی و محلی، منابع ژنتیک، حقوق مربوط به زمین، آب و سایر دارایی ها با همکاری گروه های ذینفع
جلب و تامین مشارکت مناسب و هماهنگی ضروری کلیه نهادهای عمومی، خصوصی، غیر دولتی و جوامع محلی و بومی
تهیه و تدوین طرح های آموزشی و آگاه سازی، برنامه های مدیریتی، ایجاد پایگاه اطلاعاتی، انجام طرح های مطالعاتی و گردآوری بهترین تجربه ها

بررسی و بازنگری قوانین موجود و پیشنهاد تدوین قوانین، مقررات و آیین نامه های مناسب
استفاده از رهنمودهای مصوب و تجدید نظر شده بین المللی در زمینه طرح های اعطای مجوز و برچسب و سایر ابتکارهای داوطلبانه، تشویق بخش خصوصی به پیوستن به این قبیل طرح ها و ترویج به رسمیت شناخته شدن آن ها توسط مصرف کنندگان
تهیه و تدوین استانداردها و معیارهای زیست محیطی و فرهنگی محصولات گردشگری، انجام مطالعات ارزیابی تاثیر گردشگری و تنظیم برنامه های بازنگری تاثیرات با توجه به معیارها و شاخص های تعیین شده.

K.Dowling & David A.Fennell

ارکان اکوتوریسم را می توان در قالب چهار مشخصه اساسی زیر متمایز کرد:

فعالیت های مبتنی بر طبیعت

پایداری زیست محیطی - فرهنگی

آموزش حفاظت (برای تورگردانان و گردشگران)

مشارکت ساکنان محلی و بهره مند شدن آن ها از نتایج حاصل

در حالیکه گردشگری انبوه بیشتر به جلب رضایت گردشگران توجه دارد، اکوتوریسم معطوف به حفاظت (طبیعت و فرهنگ) و معیشت (منافع اقتصادی و آموزشی) است. گرچه بدیهی است که گردشگری دست کم نباید به طبیعت و جامعه آسیب برساند، اما اکوتوریسم با هر چهار مولفه فوق، برخوردی فعال دارد. گردشگری انبوه می تواند مبتنی بر لذت، استراحت، انجام فرایض دینی یا شرکت در جشنواره ها باشد. اما اکوتوریسم بر محیط زیست طبیعی تاکید دارد. (ASTA, USA)

چنانچه چهار مشخصه ذکر شده پیشین را به عنوان هدف های برنامه ریزی اکوتوریسم کشور در نظر بگیریم، واقعیت آن است که بدون رویکردی منسجم و متمرکز نمی توان به آن ها دست یافت. برنامه ریزی اکوتوریسم کشور در وهله اول نیازمند پذیرفتن تعریفی از اکوتوریسم است که امکان تدوین سیاست و رهنمودهای ملی این بخش را فراهم سازد. جمع آوری اسناد و مدارک پراکنده موجود و ساماندهی به فعالیت هایی که باز هم بصورت پراکنده انجام گرفته اند، تعریف معیارهای قابل اندازه گیری و بازنگری، تدوین قوانین و مقررات مناسب، مشخص کردن نقش دولت و سایر نهادها و سازمان های دست اندرکار و جلب مشارکت عمومی، جملگی به یک تشکیلات ویژه هدایت کننده نیاز دارند. در این زمینه شاید کمیته طبیعت گردی با بازتعریف تشکیلات خود و وظایفی که پیش رو دارد، بتواند هسته مناسبی برای تبدیل شدن به چنین تشکیلاتی باشد. بدیهی است که ذیل این مدیریت ملی، باید مدیریت هایی نیز در استان ها تشکیل شوند و فعالیت های اکوتوریستی استان های مربوطه را هماهنگ و هدایت نمایند.

تجارب جهانی	
اتحادیه اروپا	کشورهای اروپایی به عنوان پیشروان حوزه اکوتوریسم بیشترین فعالیت ها را انجام داده اند. ۵۰٪ کل اکوتوریسم جهان به اروپا تعلق دارد و به همین دلیل عمده فعالیت های دستیابی به استانداردها و کدهای رفتاری برای هرچه کمتر کردن اثرات منفی اکوتوریسم در این منطقه صورت گرفته است. در سال ۲۰۰۰ حدود ۶۰ موسسه فعال در ارتباط با ارزیابی و صدور برچسب در اروپا فعالیت داشته اند. (VISIT)
تایلند	یکی از پیشرفته ترین کشورهای آسیایی در حوزه توریسم است. اکوتوریسم پایدار در تایلند از سال ۱۹۹۷ با تشکیل کمیته سیاستگذاری و برنامه ریزی و تهیه برنامه عملیاتی آغاز شده است. برنامه عملیاتی ۵ ساله ۲۰۰۱-۲۰۰۶ مهمترین کار انجام شده در تایلند است. (Regional ecotourism conference for Asia)
بوتان	در دومین برنامه بلند مدت توسعه اکوتوریسم (اولی تا سال ۲۰۰۱ است) خود بر "ارزش بیشتر و اثرات کمتر" تمرکز کرده و سعی در جلب مشارکت عمومی و افزایش ظرفیت در این برنامه داشته اند. (Regional ecotourism conference for Asia)
نیپال	یک نهاد مجزا به نام بورد تریسم نیپال به منظور سیاستگذاری و تدوین برنامه بلند مدت توسعه اکوتوریسم تشکیل شده است. در سند ملی اساس توسعه اکوتوریسم بر جلب مشارکت ذینفعان در سطح کلان و ایجاد تیم های میان وظیفه ای بوده است. کار دولت فراهم کردن شرایطی است که جوامع محلی در برنامه ریزی و سیاستگذاری شرکت کنند و توسعه محلی اساس کار قرار دارد. تمامی نهادهای دولتی و غیر دولتی موظفند به حمایت از جوامع محلی و تحقیقات و پژوهش در حوزه اکوتوریسم حمایت کنند. (National ecotourism of Nepal, ۲۰۰۴)

ترجیحات و قابلیت های اکوتوریسم

محدودیت های توریسم تاریخی و تفریحی

تجربه نشان داده است که توریسم تاریخی و فرهنگی (وجه غالب گردشگری کنونی کشور)، از بعد اقتصادی و دامنه عمل، بازار محدودی دارد، چرا که تقاضا در این رشته، عمدتاً منحصر به گردشگران نخبه و اقشار فرهیخته داخلی و خارجی است که این گروه کمیت را در رب می گیرند. اساساً این دسته از گردشگران رغبت چندانی به تکرار بازدید از اینگونه جاده ها از خود نشان نمی دهند و به همین دلیل در این عرصه نیز گردش مالی ملاحظه ای را نمی توان انتظار

داشت. به ویژه آن که این عده عمدتاً در گروه‌های سنی بالا قرار دارند. توریسم تفریحی نیز بنا به ملاحظات اخلاقی، مذهبی و سیاسی در ایران قابلیت رشد ندارد. زیرا آنچه از آن به عنوان پیامد‌های منفی توسعه توریسم یاد می‌شود و با هنجارهای کنونی سازگاری ندارد، مربوط به همین شاخه است.

ساز و کارهای فرهنگی

در شرایط کشور که مقرر است توسعه توریسم با رعایت دقیق ملاحظات و هنجارهای اجتماعی و مذهبی سامان یابد، از آنجا که گردشگران شاخه‌ی "اکوتوریسم" همانند توریست‌های فرهنگی و تاریخی تا حدود زیادی خود را مقید به رعایت هنجارهای اجتماعی، فرهنگی و مذهبی کشورها می‌دانند، بنابراین از این نظر می‌توان دلایل و توجیحات مربوط به گسترش این شاخه از گردشگری را در کشور تبیین کرد.

بی‌نیازی به سرمایه‌گذاری کلان

محدودیت منابع اعتباری برای سرمایه‌گذاری در امر توریسم کشور از یک سو و عدم نیاز گردشگری مبتنی بر "اکوتوریسم" به ایجاد زیرساخت‌های پرهزینه نظیر هتل‌ها و اقامتگاه‌های گران‌قیمت، راه‌ها و وسایل حمل و نقل سرمایه‌بر و خدمات پشتیبانی ممتاز از سوی دیگر، از جمله موید ضرورت بارور و اولویت دادن به این رشته است.

مزایای اقتصادی زیست‌محیطی

به طوری که در مقدمه این گزارش نیز آمده شد، بنا به گزارش انجمن جهانی اکوتوریسم، در حال حاضر صنعت گردشگری، بزرگترین بخش اقتصاد جهانی است که در سال ۲۰۰۴، حدود ۲۰۰ میلیون نفر شاغل و معادل ۴.۵ تریلیون دلار مالی داشته است. همچنین بر اساس همین برآوردها، پیش‌بینی شده است که در دهه پیش‌رو (۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰) رشد عمومی صنعت توریسم بین ۳.۴ تا ۷.۶ درصد باشد. بیشترین نرخ رشد پیش‌بینی شده در رشته‌های گردشگری مربوط به اکوتوریسم بوده و این رشد تا ۳۴ درصد تخمین‌ه شده است. اهمیت اکوتوریسم در اقتصاد کشورها به ویژه کشورهای کمتر توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته تا بدانجا است که در برخی از این کشورها سهم قابل توجهی از درآمد ارزی سالانه آنها از این محل تامین می‌شود.

قرار داشتن ایران در شمار پنج کشور بهره‌مند از تنوع اقلیمی در جهان و وجود جاذبه‌های متعدد، به معنای آن است که در ایران، زمینه برای هر گونه سرمایه‌گذاری اکوتوریسمی فراهم بوده و با بهره‌برداری از این فرصت، علاوه بر شکوفایی سازی اقتصاد کشور می‌توان به منابع اعتباری مورد نیاز جهت حفظ این منابع ارزشمند و استراتژیک-بدون چشم داشت به درآمد سایر بخش‌ها دست یافت.

تجزیه و تحلیل

در مورد تدوین سیاست های فرهنگی و ترویجی اکوتوریسم در کشور، توجه به چند نکته واجد اهمیت است. نخست آنکه با توجه به اطلاعات مندرج در بخش وضع موجود، امکانات پراکنده قابل توجهی وجود دارد که گردآوری، بررسی و ساماندهی به آن ها در اولویت قرار می گیرد. این فعالیت ها در هر سه بخش دولتی، خصوصی و سازمان های غیردولتی انجام گرفته است. در این عرصه بخصوص فعالیت های بخش خصوصی و سازمان های غیردولتی چشمگیر بوده است. این واقیت نشان می دهد که به رغم نبود سیاست های روشن و هدفمند در بخش دولتی و ناتوانی این بخش در تدوین و اجرای سیاست های مناسب، دو بخش دیگر فعالیت قابل توجهی داشته اند.

دومین ویژگی ما در عرصه اکوتوریسم و به طور کلی گردشگری، سهم ناچیزی است که از بازار جهانی این صنعت در اختیار داریم. مشکلات سال های جنگ و فوریت های پس از آن، در کنار تردیدهایی که در مورد تعارض های ارزش های دینی و فرهنگی با گردشگری وجود داشته، این بخش را همواره به حاشیه رانده است. علاوه بر این، تصویری که از کشور و فرهنگ ما در بیرون از مرزها بخصوص در کشورهای توسعه یافته ارائه شده، همواره منفی بوده و به عنوان نوعی ضد انگیزه عمل کرده است. واقعیت آن است که نمایندگان فرهنگی، رسانه ها و مسئولان گردشگری ما در ارائه ی یک چهره فرهنگی مناسب از کشور موفق نبوده اند. البته این عدم توفیق تا اندازه ای ناشی از تنش های سیاست بین المللی و تا حدودی هم ناشی از تغذیه ناکافی آن ها بوده است. بعبارت دیگر، نمایندگان فرهنگی تنها در فضایی توأم با تفاهم مناسبات سیاسی و با دست پر (به لحاظ مواد و مطالب تولید شده در این عرصه) است که می توانند به درستی فعالیت های خود را به پیش برند. به هر روی مجموعه این عوامل، دست به دست هم داده و چهره فرهنگی نامتناسبی از ما و فرهنگمان به دست داده اند.

سومین ویژگی که ناشی از این ویژگی دوم است، ارتباط گردشگری به خصوص گردشگری خارجی با مقوله محیط زیست است. به همین دلیل سهم اندک از گردشگری جهانی، محیط زیست و سامانه های فرهنگی ما از این ناحیه تحت هیچگونه فشاری قرار نداشته است. البته باید به این نکته نیز توجه نمود که خود ما به صورت های مختلف در پی جبران این وضعیت برآمده ایم و در زمینه گسترش انواع آلودگی آب، هوا و تخریب محیط زیست، فعالیت درخور توجهی داشته ایم.

چهارمین ویژگی فقدان قوانین و مقررات مناسب در زمینه گردشگری و وجود قوانین و مقررات اداری رسمی و دست و پاگیر است. این مقررات از دشواری های مربوط به صدور ویزا تا کنترل های زیاده از حد فرودگاهی را شامل می شود. به این مجموعه بایستی مشکلات مربوط به ایمنی گردشگری و برخورد مناسب را نیز اضافه کرد.

مجموعه این عوامل باعث می شوند که در عرصه های فرهنگ سازی، تبلیغ و ترویج، بار سنگینی بر دوش برنامه ریزان و دست اندرکاران قرار گیرد. جمع آوری اطلاعات و مستند کردن جاذبه های موجود به شکل های گوناگون دیداری و شنیداری، ساماندهی به فعالیت های پراکنده موجود، بهره گیری از اینترنت و سایت های رایانه ای استاندارد و مرتبط کردن آن ها با یکدیگر، برگزاری دوره های آموزشی و راه اندازی نهضت های غیردولتی و ارتباط های گسترده تر با مجامع جهانی فعال در این عرصه از جمله اهم این وظایف است. در کنار و به موازات این اقدامات، توجه به اکوتوریسم داخلی نیز موضوعی است که باید به طور جدی مورد توجه قرار گیرد. به هر روی، چنانچه تدوین سند توسعه ملی اکوتوریسم را با توجه به هدف های چهارگانه مورد توجه قرار دهیم.

نتیجه گیری

نتایج این پژوهش نشان می دهد که بوم گردی یکی از شیوه هایی است که به وسیله آن جوامع می توانند نقش نظارتی خود بر مناطق طبیعی را از سر گیرند یا این نقش را تقویت نمایند. این نقش به دلیل شرایط نامساعد اقتصادی جوامع روستایی به ویژه در کشورهای حاره بسیار کمرنگ شده است. در این راستا ضرورت دارد نقش موثر جوامع روستایی و ساحلی در حفظ تنوع زیستی شناخته شود. جوامع باید به عنوان افراد ذینفع، دست اندرکار برنامه ریزی و مدیریت منطقه حفاظت شده با یکدیگر متحد شوند. در عین حال، مشارکت افراد جامعه در بوم گردی دارای ارزش افزوده است و این مشارکت برای توسعه پایدار، مشارکت فعال تر افراد جامعه در بخش بوم گردی، رشد تجارت و کسب و کار و حفاظت از منابع طبیعی سودمند است. فعالیتهای اکوتوریسم در سطح جوامع محلی بدون کمک و همیاری تورگردانان کمتر امکان موفقیت دارد. نداشتن ارتباط با بازار، نداشتن مهارت های زبانی و ارتباطات، سه مانع اصلی فعالیتهای اکوتوریسمی برای جوامعی است که بخواهد این راه را به تنهایی طی کند. دست اندر کاران بوم گردی حلقه ارتباطی آنها هستند و می توانند گردشگری و جامعه در حال دگرگونی را به یکدیگر مرتبط سازند و امکان دسترسی به منابع اجتماعی محلی را فراهم می آورند.

مدیران مناطق حفاظت شده باید راهنمای اجرای بوم گردی در خارج از مناطق حفاظت شده باشند. اما در موارد زیادی ممکن است مجبور باشند نقش راهنمای دست دوم را ایفا کنند. احتمال دارد به علت وجود پاره ای از مشکلات، بخشی از مردم محلی با آنها همراهی نکند و برای توسعه اکوتوریسم در منطقه مقاومت کنند. این امر موجب می شود تا مدیران مناطق حفاظت شده برای ایفای نقش راهنما، نیازمند ابزارهای دیگری باشند. سازمان های مردم نهاد نشان داد ه اند که افراد بی طرف و منصفی هستند، بنابر این آنها می توانند به جوامع محلی کمک های فنی ارائه دهند که مورد پذیرش بیشتر این جوامع قرار گیرد. در برخی موارد ممکن است اعضاء سازمان های مردم نهاد خود مدیران مناطق حفاظت شده باشند. آموزش و تعلیم افراد جامعه یک نیاز ضروری برای جلب مشارکت موثر در بوم گردی است.

همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار

انستگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه ۱۷ و ۱۸ اسفند ۱۳۹۰

آموزش روش های حسابداری و راهنمای گشت از جمله این موارد است و سازمان های مردم نهاد بهترین گزینه برای اجرای این نقش ها هستند.

اهداف کلی	استراتژی (راهبردها)	سیاست ها	اقدامات اجرایی
<ul style="list-style-type: none">- گسترش فعالیت های مبتنی بر طبیعت- مشارکت ساکنان محلی و بهره مندی آن ها از نتایج حاصله از فعالیت ها- آموزش، آگاهی رسانی و تبلیغ جاذبه ها- پایداری زیست محیطی - فرهنگی	<ul style="list-style-type: none">- تضمین حفاظت از طبیعت، فرهنگ بومی و محلی، منابع ژنتیک؛ حقوق مربوط به زمین، آب و سایر دارایی ها	<ul style="list-style-type: none">- ایجاد آگاهی نسبت به مسایل زیست محیطی و فرهنگی ملی و جهانی در میان مدیران، کارشناسان و کارکنان محلی- تقویت و تشویق توانایی جامعه محلی به حفظ مهارت های سنتی و استفاده از آن بخصوص صنایع دستی، محصولات کشاورزی و مهمانپذیری سنتی که متضمن استفاده منابع طبیعی به شیوه پایدار باشد.- استفاده هر چه بیشتر از مصالح و محصولات محلی- پایدار بودن زنجیره اقلام مورد استفاده در یک بهره برداری توریستی- صرفه جویی در مصرف انرژی، آب و سایر منابع و کاهش مواد زاید- برنامه ریزی برای گزینه های پایدارتر حمل و نقل- استفاده از ابزار مناسب برای مشخص کردن محدودیت های استفاده از مدیریت تاثیرات- ترویج آگاهی در مورد حفاظت از محیط زیست و سامانه های فرهنگی در میان دیدارکنندگان	<ul style="list-style-type: none">- برگزاری دوره های آموزش مسایل زیست محیطی و فرهنگی طبیعت گردی برای گروه های ذینفع (جوامع محلی، کارکنان نهادهای دولتی مربوط، بخش خصوصی و سازمان های غیر دولتی)- برگزاری دوره های آموزش مسایل زیست محیطی و فرهنگی طبیعت گردی برای گروه های سنی ویژه (دانش آموزان، دانشجویان و ...)- تهیه برنامه های تلویزیونی در زمینه معرفی و اشاعه اکوتوریسم از زاویه مسایل زیست محیطی- گنجاندن مطالب مربوط به اکوتوریسم در کتاب های درسی- شناسایی امکانات جوامع محلی در حوزه نفوذ محورها و جاذبه های اکوتوریستی- فراهم آوردن شرایط لازم جهت ارتقا مهارت ها و عرضه محصولات با استانداردهای اکوتوریستی- فراهم آوردن امکانات مورد نیاز جهت عرضه محصولات محلی (صنایع دستی، محصولات غذایی)- آموزش، تشویق و ترغیب جوامع محلی در عرصه های مهمانپذیری و برخورد مناسب با گردشگران داخلی و خارجی- استانداردسازی مکان های روستایی که بصورت داوطلبانه در اختیار گردشگران قرار می گیرند.- سازگاری انواع محصولات اکوتوریستی (اقامتگاه، حمل و نقل، مواد غذایی، انرژی، آب، دفع مواد زاید) با استانداردهای اکوتوریستی و برچسب های زیست محیطی- تهیه ی دستورالعمل ها و بروشورهای راهنمای گردشگران در زمینه مسایل فرهنگی و زیست محیطی جوامع مقصد

منابع

۱. خداییان، سعید و حداد، عبدالحسین، (۱۳۸۸). "ظرفیت های اکوتوریسم در راستای توسعه پایدار و اشتغال زایی در شهرستان گرمسار" ارائه شده در همایش ملی گردشگری، توسعه پایدار و اشتغال زایی. دانشکده گردشگری دانشگاه سمنان.
۲. درام، اندی و مور، آلن، (۲۰۰۷)، مقدمه ای بر برنامه ریزی و مدیریت اکوتوریسم (ترجمه دکتر محسن رنجبر). انتشارات آبیژ. بهار ۸۸. تهران.
۳. زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران .
۴. مستوفی، نصرالله، (۱۳۷۸)، جهانگردی پایدار راهی به سوی توسعه، انتشارات سازمان ایرانگردی و جهانگردی، تهران .
۵. کرمی، مهران، (۱۳۷۸)، اکوتوریسم ایران، سازمان ایرانگردی و جهانگردی، تهران.
- ۶.
۷. Ceballos, Hector (۱۹۹۳). "Ecotourism as a worldwide phenomenon". In: Lindenberg, K. and Hawkins, D
۸. Tisdell, Clem (۲۰۰۰). "The Economics of tourism". Volume ۱۱. Edward Elgar Publishing Limited.UK.
۹. www.Ecotourism.org/۲۰۰۹
۱۰. www.WorldTourismOrganization.com/۲۰۱۰
۱۱. The standards of tourism eco labels in Europe, VISIT
۱۲. National ecotourism strategy and marketing program of Nepal, ۲۰۰۴
۱۳. The context of ecotourism policy and planning, Ross K.Dowling & David A.Fennell
۱۴. Regional ecotourism conference for Asia and the Pacific Islands held on April ۲۰۰۲, Fiji Islands
۱۵. The American Society of Travel Agents Ten Commandments on eco-tourism, ASTA, US